

Bizánc

A mozaikok – ez a legmeglepőbb – nem okoztak csalódást. Mikor az elsőt megláttam, rettenetes megrendülés fogott el. De lehet, hogy ez a megrendülés inkább ifjúkoromnak szólt, amelyből nem maradt más, mint a vágy, hogy Ravennát lássam.

De magukról a mozaikokról és a bazilikákról és a másfélezer éves sír-emlékekről nem sokat tudok mondani, ami ne volna művészettörténeti közhely. A legnagyobb meglepetés itt is az volt, hogy csakugyan olyanok. A „műveltség” ezúttal nem bizonyult csalásnak. Azt tanultam, ami igaz. Legfeljebb talán, hogy azt hittem, hogy a bizánci háttér mindig egyszínű: arany, vagy fájdalmas sötétkék, vagy csodálatosan meleg aranyoszöld. Pedig a háttér előtt néha van egy másik háttér, ami természeti képeket ábrázol, dombokat, fákat. És senki sem figyelmeztetett arra, milyen más, milyen meleg egy bazilika belseje, ha az ablakai alabástromból vannak. Justinianus császár kíséretének csakugyan meglepően modern arca van, de ezt a reprodukciókból is jól tudtam.

A megrázó az ősiség. Az ember itt már a gótikus közbetoldásokra és kiigazításokra is undorral néz: micsoda parvenü dolog, mondja, csak XIII. századi! Szinte érthetetlenül egységbe olvad ezeken a bizánci képeken egyfelől valami nagyvárosiasan fáradt, udvarias és elpuhult gesztus és arc, és másfelől a primitív technikai nem tudás. Ezt a kettőséget legjobban a San Apollinare Nuovo oszlopfői fejezik ki. Kettős oszlopfő minden oszlop fölött: kidolgozott, finom, antik, korinthuszi oszlopfő, és rajta még egy oszlopfő, az igazi, ez tartja a boltívet: egyszerű, felfelé szélesedő, kidolgozatlan kőtömb, rajta bizantin vallási szimbólumok.

Bisanzio

I mosaici, ecco la cosa davvero sorprendente, non si sono rivelati una delusione. Quando ho visto il primo, sono stato preso da un terrore pànico. Ma forse questo turbamento era invece riferito alla mia gioventù, di cui non restava altro che il desiderio di vedere Ravenna.

Ma di per sé dei mosaici e delle basiliche e dei monumenti funerari di millecinquecento anni fa non so dire molto di più, se non banalità da manualetto di storia dell'arte. Anche qui la sorpresa più grande è stata che tutto era proprio come nei libri. La "erudizione" stavolta non si è rivelata una delusione. Era vero, quello che avevo studiato. Forse è stato sorprendente il fatto che credevo che lo sfondo bizantino fosse sempre monocolori: dorato, oppure di uno straziante blu scuro, oppure di un meraviglioso verde-dorato caldo. Invece, davanti allo sfondo a volte c'è un altro sfondo che raffigura immagini naturali, colline, alberi. E nessuno mi ha avvertito quanto sia diverso, quanto sia caldo l'interno di una basilica se le finestre sono di alabastro. I volti del seguito dell'imperatore Giustiniano sono straordinariamente moderni, ma questo già lo sapevo dalle riproduzioni.

Quello che turba davvero è la vetustà. Qui si guarda con disgusto anche alle aggiunte e al rinnovamento gotici: che cosa da parvenu, si dice, ma è solo del XIII secolo! Su queste immagini bizantine gesti e visi cortigiani, ammorbidenti e stanchi dalla vita metropolitana, si fondono in un'unione quasi enigmatica con la primitiva non-conoscenza tecnica. Questa dualità è meglio definita dai capitelli di Sant'Apollinare Nuovo. Capitelli doppi sopra ogni colonna: capitelli lavorati, morbidi, antichi, corinzi, e sopra di essi altri capitelli, quelli veri, che reggono la volta: massi semplici e grezzi che si allargano verso l'alto recando i simboli della fede bizantina.

Trad. di Veronica Mazzucchelli